

І.Г.ПЕРЕДЕРІЙ*

УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ У БЕРЛІНІ ТА В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПІНСЬКИЙ (до 130-річчя від дня народження)

У статті висвітлено історію співпраці В'ячеслава Липинського з Українським науковим інститутом у Берліні. Показано його роль в організаційному становленні інституції, досліджено перебіг наукової діяльності вченого в берлінський період, його зв'язки з діячами установи, а також окреслено початок формування наукової школи В.Липинського.

Однією з цікавих та актуальних сторінок наукового й політичного життя української міжвоєнної еміграції є історія заснування та діяльності Українського наукового інституту в Берліні (УНІ-Б), яка й досі привертає увагу українських та зарубіжних дослідників¹. Ця установа, як відомо, не була суто науковою. Заснований у 1926 р. з ініціативи та за активної участі гетьмана П.Скоропадського як філія Берлінського університету Фрідріха Вільгельма, за матеріальної й організаційної підтримки німецьких урядових кіл, інститут мав виконувати й певні політичні завдання. Фактично він репрезентував один з організаційних центрів українського гетьманського руху в еміграції, а тому, за влучним визначенням німецького дослідника К.Кумке, весь час балансував «між наукою та політикою»².

Недостатньо дослідженою сторінкою історії УНІ-Б залишається співробітництво з цією установою видатного українського вченого, ідеолога гетьманського руху В'ячеслава Казимировича Липинського (1882–1931 рр.), 130-річчя від дня народження якого минуло у квітні цього року. Більшість дослідників його життя, діяльності та творчості лише побіжно згадують цей факт. Інколи ж він і взагалі залишається поза увагою істориків. Так, наприклад, відома дослідниця поєстаті В.Липинського Т.Осташко у своїй розлогій статті, присвяченій 125-річчю з дня його народження, зовсім оминає берлінську добу³. В іншій своїй розвідці історик обмежується короткою згадкою про співпрацю вченого з УНІ-Б та його

* Передерій Ірина Григоріївна – кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри історії Росії Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
E-mail: iryna1006@yandex .ru

¹ Потулицький В., Сидорчук Т. Гетьманська еміграція у міжвоєнній Німеччині і Український науковий інститут (1926–1945) // Гетьман Павло Скоропадський та Українська Держава 1918 р.: Науковий збірник, присвячений 125-річчю від народження гетьмана Павла Скоропадського та 80-річчю проголошення Української Держави 1918 р. – К., 1998. – С.101–102; Бурім Д. Науково-організаційна діяльність Д.І.Дорошенка в перший період існування Українського наукового інституту в Берліні (1926–1931 рр.) // Наукові записки: Збірник праць молодих учених та аспірантів. – К., 1997. – Т.2. – С.491–511; Песчаній О.О. Український науковий інститут в Берліні // Український археографічний щорічник: Нова серія. – Вип. 5/6. – К., 2001. – С.152–162; Кучер В.І. З історії діяльності Українського наукового інституту в Берліні та Українського вільного університету в Мюнхені // Історія науки і біографістика. – 2006. – №1 [Електронний ресурс]: <http://www.nbuv.gov.ua/E-Journals/INB/2006-1/06kvinib.html> ; Voigt G. Das Ukrainische Wissenschaftliche Institut in Berlin // Zur Ukrainepolitik des deutschen Imperialismus. – Jena, 1969. – S.118–156.

² Kümke C. Das Ukrainische Wissenschaftliche Institut in Berlin: Zwischen Politik und Wissenschaft // Jahrbuecher fuer Geschichte Ostruropas (Berlin). – 1995. – №43. – S.220.

³ Осташко Т.С. В'ячеслав Липинський: постать на тлі доби // Український історичний журнал. – 2007. – №2. – С.113–130.

науковим впливом на своїх учнів – Домета Олянчина й Василя Кучабського (щоправда, цю статтю присвячено політичній діяльності В.Липинського в еміграційний період)⁴. Так само побіжно згадає берлінську добу в житті теоретика українського монархізму й К.Галушко – автор монографії, присвяченої консервативним поглядам мислителя⁵.

Стисло про роботу В.Липинського на посаді очільника кафедри історії української державності в УНІ-Б пише у своїй праці В.Потульницький⁶. Однак він помилково зазначає, що той працював у Берліні «неповних два роки», тоді як насправді – менше року (із листопада 1926 до жовтня 1927 рр.). Також неточним є твердження, що саме під час роботи в Берліні йому вдалося видати окремою книжкою свої «Листи до братів-хліборобів»⁷, адже згадана праця побачила світ ще перед від'їздом В.Липинського до Німеччини. Зазначені огріхи монографії В.Потульницького зрозумілі з огляду на те, що видана вона була 1992 р., коли перед вітчизняними науковцями тільки-но відкривалися недоступні раніше джерела, зокрема й архівні.

Саме тому нашою метою стала спроба реконструкції цієї сторінки життя й діяльності видатного мислителя. Відповідно до мети ми поставили такі головні завдання: з'ясувати роль В.Липинського в організаційному становленні УНІ-Б, визначити його вплив на формування характеру інституту не лише як академічно-наукової, а й громадсько-політичної установи, дослідити перебіг наукової діяльності вченого в берлінський період, його зв'язки з діячами УНІ-Б після від'їзду з Берліна, а також окреслити процес формування наукової школи вченого.

Отже, із листопада 1926 до жовтня 1927 рр. життя В.Липинського було пов'язане з Берліном, куди він перебрався з Австрії, з міста Райхенау, де мешкав від початку своєї еміграції. Причиною переїзду стало заснування Українського наукового інституту, куди його було запрошено очолювати кафедру. УНІ-Б поряд з Українським вільним університетом, Українським високим педагогічним інститутом (Прага) та Українською господарською академією (Подоєва) швидко став впливовою науковою установою української еміграції. Керувати інститутом запросили колишнього міністра Української Держави і близького друга В.Липинського – професора Д.Дорошенка, який обіймав цю посаду з моменту відкриття й до 1931 р. Його кандидатура певний час «конкурувала» з кандидатурою С.Томашівського, до якої спочатку схилився П.Скоропадський. Однак саме В.Липинський відстояв Д.Дорошенка, котрий багато зробив для організації УНІ-Б та в перші роки його діяльності⁸.

Ідея інституту визрівала протягом кількох років. У листі до В.Липинського ще від вересня 1924 р. Д.Дорошенко писав: «Скільки я зрозумів, ті, що

⁴ Осташко Т.С. В.Липинський – чільний діяч українського монархічного руху [Електронний ресурс]: <http://hetman-ua.org/history/lypynsky-diaych.html>

⁵ Галушко К.Ю. Консерватор на тлі доби: В'ячеслав Липинський і суспільна думка європейських «правих». – К., 2002. – С.78.

⁶ Потульницький В. Історія української політології. Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці. – К., 1992. – 232 с.

⁷ Там само. – С.38.

⁸ Листи Д.Дорошенка до В.Липинського // В.Липинський. Повне зібрання творів, архів, студії: Серія «Архів». – Т.6. – Філадельфія, 1973. – С.108–109.

погоджуються підтримувати інститут матеріально, хотіли б бачити в ньому філію чи секцію російського інституту»⁹. Ішлося про погляди німецьких урядових кіл на формат цієї установи, які вони висловлювали під час проведення підготовчої роботи з її заснування. В.Липинський відстоював категоричну позицію, що «на українську філію в російському інституті ми ніяк не можемо пристати», оскільки така поступка була б убивчою, адже «ніхто поважно не рахується з чиймись "філіями"». Він був переконаний, що це згубило б авторитет гетьманців як серед українців, так і в міжнародному середовищі. На його думку, необхідно було наполягати на заснуванні окремого українського інституту. Єдиною можливою поступкою у цій справі могла бути установа (приміром, Східний інститут), в якій російський та український відділи були б «абсолютно рівноправні й рівновартні»¹⁰.

Український науковий інститут мав виправдовувати свої назву та завдання, адже за критерій діяльності його співробітників передусім бралася науковість. УНІ-Б повинен був «служити розвитку та поглибленню дослідів над життям українського народу в його минулому і сучасному, а також допомагати нав'язанню духовних взаємин між українськими та західно-європейськими науковими кругами»¹¹. Офіційно інститут ставив собі за мету «знайомити чужі наукові кола – німецькі, англійські, французькі та ін. – з розвитком і досягненнями українських наукових дослідів, що ведуться як на українській землі, так і за кордоном»¹².

Засновникам та очільникам інституту треба було зважати і на згаданий аналогічний Російський науковий інститут. Відтак гостро постала кадрова проблема майбутньої установи. Д.Дорошенко часто обговорював її у листуванні з В.Липинським. Так, на думку першого, кандидати на посади викладачів УНІ-Б мали бути насамперед фаховими людьми, котрі б одночасно ставилися прихильно до гетьманського руху. Інакше, як писав він в одному з листів, «матимемо тільки двох кандидатів – Вас і мене»¹³. Однак В.Липинський не згоджувався з таким «академічним» підходом до кадрової проблеми. На його переконання, «академізм» не забезпечить конструктивного начала в діяльності інституту, що він пов'язував із поширенням та подальшою реалізацією гетьманської ідеї. «Мусимо робити всі зусилля, щоб зібрати людей нашої ідеї і згідних працювати в рядах нашої організації», – писав він Д.Дорошенкові¹⁴. Щоправда, В.Липинський розумів: провести цю ідею до кінця не вдасться. Тому слід прагнути провадити її в якнайширшій мірі. І давав пораду Д.Дорошенку: «При оцінці людей треба керуватись не тим, чи даний кандидат уже зовсім восприяв нашу ідею, а тим, чи він її хоче і може восприяти»¹⁵. Та все ж Д.Дорошенко мав

⁹ Там само. – С.103.

¹⁰ Листи В.Липинського до Д.Дорошенка // В.Липинський. Повне зібрання творів, архів, студії. Серія «Архів»: Листування / Ред. Я.Пеленський, Р.Залудський, Х.Пеленська та ін. – Т.1 (А–Ж). – К., 2003. – С.611–612.

¹¹ Український науковий інститут в Берліні // Тризуб. – 1926. – №50. – 24 жовтня. – С.23 // Центральний державний архів зарубіжної україніки (далі – ЦДАЗУ). – Ф.15. – Оп.1. – Спр.118. – Арк.108.

¹² Центральний державний історичний архів України, м.Львів (далі – ЦДАІЛ України). – Ф.360. – Оп.1. – Спр.10. – Арк.2–3.

¹³ Листи Д.Дорошенка до В.Липинського. – С.209.

¹⁴ Листи В.Липинського до Д.Дорошенка. – С.618.

¹⁵ Там само.

виходити з існуючих реалій. Він розумів, що академічний критерій неможливо повністю відкинути при доборі наукових кадрів інституту. До того ж зважав на загальний брак відповідних наукових сил в еміграції. Ще в лютому 1926 р. він повідомляв В.Липинському, що О.Лотоцького, І.Огієнка та В.Заїкіна, яких він перед цим бачив реальними претендентами на заміщення посад завідувачів кафедр в УНІ-Б, запросили викладати до Варшавського університету¹⁶.

У листах Д.Дорошенко обговорював із В.Липинським не лише характер майбутнього інституту, його кадрове забезпечення, а й організаційні проблеми функціонування установи, зокрема її статут. Так, у листі від 3 листопада 1924 р. він надіслав В.Липинському проект розробленого ним самим документа. Однак адресат був твердо переконаний, що «ніякі писані статuti не в стані замінити суті всякого поважного громадського діла: ідейності, взаємної вірності і навіть дози героїзму»¹⁷. Крім того, В.Липинський пропонував Д.Дорошенкові по відкритті інституту провести складення присяги його дійсними членами гетьманові П.Скоропадському¹⁸. Отже, він розглядав майбутню інституцію насамперед як установу громадсько-політичного, а вже потім – академічно-наукового значення.

Спочатку передбачалася співпраця В.Липинського з УНІ-Б як «іногороднього» його співробітника, що є повноправним членом колегії інституту¹⁹. При цьому історик мав посісти одну з кафедр. Д.Дорошенко пропонував утворити кілька кафедр з обсягу української минувшини, зокрема історії Правобережної України (завідувач – В.Липинський) та Лівобережної й Слобідської України (завідувач – Д.Дорошенко). Або й узагалі, першу з пропонованих поділити на дві: кафедри давньої історії Правобережної України (під керівництвом С.Томашівського) та історії Правобережної України від XVII ст. до сьогодення (керівник – В.Липинський). Обґрунтовуючи цю думку, Д.Дорошенко зауважував: «Історія України така важна для нас річ, що можемо створити й три катедри»²⁰.

Пізніше, навесні 1926 р., Д.Дорошенко вже обговорював із В.Липинським варіант очолення останнім кафедри історії державного устрою²¹. Із Берліна майже в той самий час В.Липинському пропонували посісти кафедру польсько-українських відносин, однак цієї пропозиції він не прийняв категорично. І взагалі на той час був переконаний, що для справи гетьманського руху йому краще було б залишатися осторонь інституту²². Мотивами, які стримували В.Липинського від участі в роботі УНІ-Б, крім того, були надзвичайно слабкий стан здоров'я, а також недостатнє знання ним німецької мови (що для вимогливого до себе вченого було серйозним контраргументом)²³, адже частину лекцій передбачалося виголошувати саме німецькою.

¹⁶ Листи Д.Дорошенка до В.Липинського. – С.204–205.

¹⁷ Там само. – С.109.

¹⁸ Там само. – С.237.

¹⁹ Там само. – С.107.

²⁰ Там само. – С.111.

²¹ Там само. – С.201.

²² Листи В.Липинського до Д.Дорошенка. – С.618.

²³ Листи В.Липинського до Вільгельма Гренера // В.Липинський. Повне зібрання творів, архів, студії: Серія «Архів»: Листування. – Т.1 (А–Ж). – С.432.

Однак гетьманський центр у Берліні остаточно вирішив, що наукова колегія інституту має складатися з чотирьох учених, причетних до гетьмансько-монархічного руху, – Д.Дорошенка, В.Липинського, В.Залозецького та І.Мірчука. Останні сумніви В.Липинського щодо переїзду Д.Дорошенка намагався розвіяти в листі від 27 червня 1926 р., зазначаючи: «Виходить, що будуть поки що чотири катедри, і одна з них пропонується Вам. З цього приводу можу тільки гаряче Вас прохати і благати, щоб Ви не відмовлялись, бо уявіть собі: з погляду однодумності кращої колегії як нас четверо: Ви, я, Мірч.[ук] і Зал.[озецький] – й вигадати не можна. Тільки в такому разі можна говорити, що колегія інституту, хоч і маленька, уявляє собою моноліт. Усякий інший, замість Вас, цю гармонію порушить»²⁴. Отже, ці аргументи таки переконали вченого переїхати до Берліна. Останнє слово тут було за гетьманом П.Скоропадським. Саме на його «категоричне бажання», щоб В.Липинський «од професури в Інституті не одмовлявся» останній урешті дав свою згоду²⁵.

Власне, гетьманові П.Скоропадському не так ішлося про керівництво В.Липинським кафедрою в УНІ-Б, як про присутність цього ідеолога Українського союзу хліборобів-державників (УСХД) у Берліні, адже консолідація всього гетьманського проводу в одному місці мала сприяти розвитку гетьмансько-монархічного руху в еміграції. Отже, заради цього він і зважився на переїзд. На посаду ж в УНІ-Б погодився лише тому, що не мав матеріальних засобів для життя в німецькій столиці. Ось як В.Липинський писав про це у листі до І.Кревецького 28 вересня 1926 р.: «Жити в Берліні на свої скромні засоби, які мені тут на селі вистачають, я не міг би. Тому мушу на бажання пана гетьмана взяти цю посаду в наук[овому] інституті, хоч не почуваю себе до неї в силах і хоч всіма силами старався я, щоб для політичної історії України був покликаний до Берліну хтось інший. І для легких моїх цей переїзд – це теж катастрофа. Але це ще найменше. Скажу Вам по щирості, мій давній, високоповажаний і дорогий друже, що почуваю себе вже так змученим безнадійним стукуванням до глухої стіни, що перспектива сну мене зовсім не лякає»²⁶. Можна сказати, що В.Липинський фактично приносив себе у жертву заради головної мети – поширення ідеї класократичної гетьманської трудової монархії.

Передбачалося, що інститут буде не стільки українською високою школою, скільки такою собі невеличкою академією наук, де на членів покладался б насамперед обов'язок працювати за власним науковим фахом. На цьому аргументі Д.Дорошенко робив особливий наголос у листах до В.Липинського, котрий переживав, що слабкий стан здоров'я не дозволить йому систематично займатися викладацькою діяльністю²⁷. При цьому він підкреслював, що раз згодившись на працю в інституті, хотів би «виконувати свої обов'язки по змозі найкраще», а для цього мав знати про них усе заздалегідь²⁸. Директор майбутньої установи переконував вченого, що в Берліні той матиме найкращі можливості

²⁴ Листи Д.Дорошенка до В.Липинського. – С.228–229.

²⁵ Листи В.Липинського до Вільгельма Гренера. – С.432.

²⁶ Листи В.Липинського до І.Кревецького // В'ячеслав Липинський та його доба / Упор. Т.Осташко, Ю.Терещенко. – Кн.2. – К., 2010. – С.268.

²⁷ Листи Д.Дорошенка до В.Липинського. – С.234.

²⁸ Листи В.Липинського до Д.Дорошенка. – С.623–624.

та умови для роботи як історика, а напрями досліджень визначатиме лише він сам. Д.Дорошенко, зокрема, писав: «Ви, як укр.[аїнський] історик, працюєте над синтезом філософії укр.[аїнської] історії, пишете Ваші "Листи": ось і є Ваша праця в інституті! Розуміється, час від часу Ви, коли схочете, можете прочитати щось з написаного, у формі доповіді на науковому засіданні ін-та, очевидно не перед аудиторією різних невігласів, а перед зібранням людей тямущих і компетентних – Ваших колег по ін-ту і запрошених гостей. Очевидна річ, з доповідями нема чого спішити, бо писати філософію історії – не блини пекти. Коли спокійно докінчите свою працю, тоді й ознайомите нас із нею»²⁹.

У зв'язку з переїздом до Німеччини В.Липинський мав прискорити роботу над завершенням головної своєї політологічної праці – «Листи до братів-хліборобів». Протягом серпня – жовтня 1926 р. він написав ґрунтовну, значну за обсягом передмову, пояснюючи це власним розумінням того, що завершити працю у тому вигляді, як це було задумано попередньо, навряд чи вдасться, тож волів забезпечити цілісність сприйняття вже готового тексту змістовною та вичерпною вступною частиною³⁰. Через це переїзд було відкладено до початку листопада.

Зміна місця проживання хворому на туберкульоз легень В.Липинському далася нелегко, адже в Райхенау, де він до того мешкав протягом семи років, йому, за власним твердженням, «удалось [...] налагодити умови відповідні для праці»³¹. Розуміючи всю небезпеку зміни кліматичних умов проживання, В.Липинський усе ж наважився на переїзд, сподіваючись досягнути головної мети – справжнього розвитку гетьмансько-монархічного руху. Про це він так писав у листі до Д.Антоновича: «Дійсно цей переїзд для мене дуже тяжкий, але не почуваю себе у праві відмовитись від своєї скромної участі в праці, яка може, дасть Бог, принесе якусь користь»³².

В.Липинський приїхав у Берлін саме в день урочистого відкриття УНІ-Б, яке відбулося 10 листопада 1926 р. У церемонії, крім представників німецької науки, міністерства освіти, ректора Берлінського університету Фрідріха Вільгельма, була присутня вся українська колонія столиці Німеччини, у тому числі колишній гетьман та українське студентство. Захід мав урочистий характер, виголошувалися промови, зачитувалися привітальні листи, телеграми та реферат (німецькою мовою) директора інституту Д.Дорошенка «Історія взаємин України і Німеччини від старих віків княжої доби по нинішній день»³³.

Наукова корпорація УНІ-Б, відповідно до статуту, складалася з членів звичайних (дійсних), які посідали одну з дослідницьких кафедр при інституті та вели в ньому постійну наукову роботу, а також членів надзвичайних, котрими могли бути не лише українські вчені, а й зарубіжні, які займалися проблемами українознавства або слов'янознавства взагалі³⁴. УНІ-Б мав представляти в Німеччині українську науку, слугувати розвитку та поглибленню відповідних досліджень. Діяльність інституту полягала насамперед у науковій праці його

²⁹ Листи Д.Дорошенка до В.Липинського. – С.235.

³⁰ Листи В.Липинського до Д.Дорошенка. – С.626.

³¹ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф.269. – Оп.2. – Спр.13. – Арк.73 зв.

³² Там само. – Арк.73.

³³ Український науковий інститут в Берліні // Тризуб. – 1927. – Ч.7 (65). – С.12–15.

³⁴ ЦДІАЛ України. – Ф.360. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.3–4.

членів, кожного – в обсязі його фаху; у читанні доповідей і рефератів на засіданнях наукової колегії, на які запрошувалися всі, хто цікавився роботою установи; у викладанні спеціальних лекцій і підготовці курсів німецькою мовою для ознайомлення наукових кіл та громадськості Німеччини зі станом досліджень українського життя в його сучасному й минулому; нарешті, у читанні курсів з українознавства для української студентської молоді, яка здобувала освіту у німецьких вищих навчальних закладах³⁵. Провід інституту намагався викликати зацікавлення українськими справами німецької інтелектуальної еліти, знайомити її з досягненнями українських учених. Завданням інституту було й опікування українською молоддю, що студіювала в Німеччині – у містах великих студентських колоній (Берлін, Мюнхен, Данциг) УНІ-Б налагодив і надавав їй матеріальну й академічну допомогу. В.Липинський від початку роботи інституту дуже сподівався, що «спільними силами удасться поставити як слід цю експозицію української науки за кордоном»³⁶.

Першими дійсними членами інституту та його наукової колегії стали В.Липинський, професор І.Мірчук та доцент В.Залозецький³⁷. Першими надзвичайними членами УНІ-Б було обрано професорів: хіміка І.Горбачевського (Прага), мовознавця С.Смаль-Стоцького (Прага), історика української літератури, на той час ректора Українського вільного університету (Прага) О.Колесса, історика українського мистецтва Д.Антоновича (Прага), археолога В.Щербаківського (Прага), фахівця в галузі фінансового права О.Одарченка (Прага), історика літератури, відомого письменника та літературного критика Б.Лепкого (Краків), а також історика І.Крип'якевича (Львів) та ін. Усього наукова колегія УНІ-Б 10 грудня 1926 р. обрала 15 надзвичайних своїх членів³⁸.

Серед звичайних (або дійсних) членів інституту обирався постійний професор, який очолював певну кафедру й організовував наукову працю звичайних і надзвичайних її співробітників, добирав кандидатів на стипендії серед молодих українських дослідників. В інституті було створено чотири кафедри: української історії (завідувач – Д.Дорошенко), історії української державності (завідувач – В.Липинський), релігійних відносин (завідувач – І.Мірчук), історії матеріальної культури (завідувач – В.Залозецький)³⁹.

Наукова колегія УНІ-Б збиралася не рідше, ніж раз на тиждень, а за потреби й частіше. Особливий резонанс мали засідання, на яких слухалися наукові доповіді та реферати звичайних і надзвичайних членів інституту – на них запрошувалися студенти та науковці німецьких вищих навчальних закладів відповідного профілю. Вони відбувалися щоп'ятниці⁴⁰. При нагоді прочитати лекцію запрошувалися й ті вчені, котрі не належали до УНІ-Б. Наприклад, кілька разів тут виступав один із фундаторів течії російського євразійства, відомий географ, економіст і філософ П.Савицький, реферати якого було присвячено українській тематиці – «Українські пам'ятки» («Die ukrainischen

³⁵ Нова Зоря: орган Української християнської організації (Львів). – 1926. – 24 жовтня. – С.1.

³⁶ Листи В.Липинського до І.Кревецького // В'ячеслав Липинський та його доба: Кн.2. – С.271.

³⁷ Український науковий інститут в Берліні // Тризуб. – 1927. – Ч.7 (65). – С.12.

³⁸ Там само. – С.13.

³⁹ Український науковий інститут в Берліні // Там само. – 1926. – №50. – 24 жовтня. – С.23 // ЦДАЗУ. – Ф.15. – Оп.1. – Спр.118. – Арк.108.

⁴⁰ Листи Д.Дорошенка до В.Липинського. – С.323.

Baudenkmalen») та «Українське зодчество у середовищі мистецтв сусідніх країн» («Украинское зодчество в среде искусств соседних стран»)⁴¹. Тут слід зазначити, що євразійці уважно стежили за творчістю В.Липинського і навіть умістили у своєму друкованому органі (призначеному суто для внутрішнього користування) статтю, присвячену «Листам до братів-хліборобів»⁴².

Безпосередньо П.Савицький встановив періодичні контакти з директором УНІ-Б Д.Дорошенком. Під час зустрічей обидва діячі обговорювали особливості ідеологій, сповідуваних євразійцями та гетьманцями, знаходячи досить багато точок дотику⁴³, адже відомо, що теорія євразійства мала певну суголосність із концептуальними ідеологемами В.Липинського. Зокрема, П.Савицький убачав стрижень державного життя Росії в організації панівної еліти, утвореної на ідеократичних началах і наділеної певними конституційними правами⁴⁴. Для В.Липинського ж українське державотворення могло бути успішним і тривким лише за умови утвердження класократії, яку він розумів як «законом обмежену і законом обмежуючу» конституційну монархію у формі спадкового гетьманату. Справжніми ж будівничими такого устрою він уважав національну аристократію, яку в Україні представляє хліборобський клас. Звідси стає зрозумілим, чому між гетьманцями та євразійцями виник взаємний інтерес. Утім, українські історики державницького напрямку добре усвідомлювали й суттєві відмінності власних наукових поглядів від євразійської теорії, убачаючи в останній своєрідну «еманацію передреволюційного російського великодержавництва й націоналізму», а тому постійно полемізували з її апологетами⁴⁵. Факт наукової співпраці з представниками євразійської течії, на наш погляд, ще раз засвідчує, що УНІ-Б був не просто науковою установою, а виконував, як і передбачалося керівниками УСХД, ще й певні функції політичного характеру, пов'язані з розвитком концептуальних та організаційно-практичних питань гетьмансько-хліборобського руху в емігрантському середовищі.

Досить часто засідання наукової колегії УНІ-Б відбувалися в помешканні В.Липинського в Нойє-Фінкенкруг (західне передмістя Берліна), що зумовлювалося слабким станом його здоров'я⁴⁶. На таких зборах наукові доповіді не читалися, натомість вирішувалися поточні питання діяльності інституту. Одне з подібних засідань відбулося на початку лютого 1927 р. До В.Липинського з'їхалися всі члени наукової колегії (І.Мірчук, Д.Дорошенко, В.Залозецький). Розглядалися питання вступу УНІ-Б до Українського академічного комітету (був заснований 1924 р. при Українському історико-філологічному товаристві у Празі з ініціативи О.Шульгіна, мав сприяти співпраці українських вищих навчальних закладів та наукових товариств за кордоном), видання бюлетеню інституту, а також виборів нових надзвичайних членів⁴⁷. Отже, незважаючи

⁴¹ Там само. – С.299.

⁴² Там само. – С.296.

⁴³ Там само. – С.403.

⁴⁴ Івахів О. Концепція євразійства та її відображення в теоретичній спадщині П.М.Савицького // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2007. – Вип.19. – С.32.

⁴⁵ Андреев В. Дмитро Дорошенко: «перший» чи «другий» в українській історіографії першої половини ХХ ст.? (Досвід вивчення інтелектуальної біографії історика) // Український історичний журнал. – 2007 – №4. – С.113.

⁴⁶ Листи Д.Дорошенка до В.Липинського. – С.247–248.

⁴⁷ Там само. – С.251.

на хворобу, В.Липинський брав активну участь у діяльності наукової колегії УНІ-Б завдяки відповідній організації її роботи, про що, певно, подбав директор установи – Д.Дорошенко.

Захворювання В.Липинського, котре ще до переїзду в Німеччину набуло загрозливої форми, у Берліні прогресувало дедалі більше. Гетьманська родина спеціально подбала про помешкання для вченого в передмісті, щоб забезпечити йому якнайкращі умови життя та праці. Однак місцевий клімат характеризувався високим рівнем вологості, що для вражених туберкульозом легенів В.Липинського було надзвичайно шкідливо. Через місяць після переїзду він писав у листі до І.Кревецького, що недуга робить його «повним інвалідом», але тут же додавав, що від наступного дня розпочинає приватні (у власному помешканні) семінарські заняття з кількома студентами⁴⁸.

Як згадував М.Базілевський, В.Липинського дуже пригнічували найменші публічні прояви співчуття до його стану здоров'я: «Тут страждала його гордість, він гнітуче переживав те, що хвороба переводила його в категорію меншвартної людини». У зв'язку з цим М.Базілевський наводив красномовний епізод, коли одного разу, чекаючи на приїзд В.Липинського до інституту на чийсь лекцію, комусь у голову прийшла «милосердна думка» занести його у кріслі до аудиторії (приміщення, відведені УНІ-Б, знаходилися на горішніх поверхах). М.Савур-Ципріянович, особистий секретар В.Липинського, який у той час працював завідуючим канцелярією інституту, прекрасно знав наслідки такого вчинку, але не встиг протидіяти йому. Відтак коли В.Липинський побачив студентів із кріслом, він розвернувся й поїхав додому⁴⁹.

Учений працював надзвичайно напружено, оскільки звик це робити завжди, і прагнув, щоб його хвороба ніяким чином не позначилася на діяльності очолюваної ним кафедри української державності, яка в результаті виявилася найактивнішою в науковому плані структурною одиницею УНІ-Б. Крім звичайних членів кафедри – В.Липинського, Д.Оляничина, її надзвичайними членами було обрано професорів С.Томашівського, який мешкав у Львові, і В.Старосольського, який на той час жив у Празі. Сам В.Липинський кілька разів провадив наукові виклади німецькою мовою, тематика яких визначилася у середині січня 1927 р. і відповідала профілю очолюваної ним кафедри⁵⁰. Так, серед наукових лекцій-доповідей, виголошених ученим, була, зокрема, така: «Змагання України до незалежності»⁵¹.

Протягом року роботи в інституті В.Липинський підготував лекційний курс «Основи теорії форм держави та уряду» (це було й темою його науково-дослідницької роботи відповідно до затвердженої в УНІ-Б наукової програми), керував роботою семінару з питань історії боротьби України за державну самостійність⁵². Через стан здоров'я часто був змушений проводити консультації та семінарські заняття у себе вдома⁵³.

⁴⁸ Листи В.Липинського до І.Кревецького. – С.273.

⁴⁹ Базілевський М. Вячеслав Липинський (із циклу «На грані двох епох») // Гришко В., Базілевський М., Ковалів П. Вячеслав Липинський і його творчість. – Нью-Йорк, 1961. – С.53–54.

⁵⁰ Листи Д.Дорошенка до В.Липинського. – С.249.

⁵¹ Там само. – С.250.

⁵² Український науковий інститут в Берліні // Тризуб. – 1927. – Ч.7 (65). – С.14.

⁵³ Базілевський М. Вячеслав Липинський (із циклу «На грані двох епох»). – С.51.

Він сам та члени його кафедри читали лекції, присвячені різноманітним темам з обсягу політичних наук, зокрема: «Теорії форм держави та уряду», «Монархічні традиції на Україні» (В.Липинський), «До питання про форми держави», «Б.Кістяківський і його становище щодо російської соціологічної думки» (В.Старосольський), «З матеріалів про німецько-українські політичні стосунки» (Д.Оляничин), «Епохи української історії» (В.Кучабський)⁵⁴. За свідченням Я.Пеленського, у Берліні вчений підготував працю «Теорія правління» (В.Ісаїв подає іншу назву цього твору – «Теорія влади»), яку, на жаль, досі не вдалося віднайти⁵⁵.

Також у Берліні В.Липинський продовжив роботу над своєю монографією «Україна на переломі», яка, за його задумом, мала розростися до чотиритомного видання під назвою «Історичні студії та монографії». У тематичному аспекті тут мали домінувати проблеми становлення, функціонування та загибелі української козацької державності. Проте вчений планував приділити значну увагу і наскрізній темі національної еліти – від руської шляхти обох віросповідань до козацької старшини часів денационалізації⁵⁶. У листах берлінського періоду до І.Кревецького В.Липинський кілька разів згадував про це своє дослідження, а також просив адресата допомогти йому знайти для опрацювання реферат професора І.Крип'якевича «Держава Богдана Хмельницького», що був виголошений на Українському науковому з'їзді у Празі восени 1926 р.⁵⁷ На жаль, цей задум реалізувати так і не вдалося.

Від 1927 р. УНІ-Б видавав два періодичних збірники: «Mitteilungen des Ukrainischen wissenschaftlichen Institutes in Berlin» («Вісті з УНІ-Б») та «Abhandlungen des Ukrainischen wissenschaftlichen Institutes in Berlin» («Записки УНІ-Б»). Перший мав інформаційний характер, а другий – науковий, адже саме тут друкувалися розвідки вчених, котрі працювали в інституті. Перший випуск «Вістей» анонсували у червні 1927 р. Спочатку було заявлено 9 статей українською та німецькою мовами, серед яких і україномовна розвідка В.Липинського «До питання про Переяславську угоду з 1654 р.»⁵⁸, яка мала стати відповіддю на працю російського історика В.М'якотіна «Нариси соціальної історії України XVII–XVIII ст.» («Очерки социальной истории Украины XVII–XVIII в.»), що побачила світ 1925 р. у Празі, а також статтю на тему Переяславського договору 1654 р., опубліковану у журналі «Le Monde Slave» в 1926 р.

У своїх працях автор відстоював думку, що Переяславська угода була формою вассальної залежності України від Московської держави, а отже, ніяких державницьких устремлінь Б.Хмельницький не мав. В.Липинський, як відомо, дотримувався протилежної думки, уважаючи угоду 1654 р. тимчасовим військовим союзом між Московією та Україною, необхідним у тодішніх умовах для досягнення кінцевої мети – державної незалежності. Отже, свою статтю В.Липинський задумав не так із науковою, як політичною метою. Історіософська полеміка з

⁵⁴Тризуб. – 1927. – №30/31 (88/89). – 17 липня. – С.44//ЦДАЗУ. – Ф.15. – Оп.1. – Спр.120. – Арк.217 зв.

⁵⁵Потульніцький В. Історія української політології. – С.38.

⁵⁶Масненко В. Роль В.Липинського у становленні державницького напрямку української історіографії // Молода нація. – 2002. – №2. – С.51.

⁵⁷Листи В.Липинського до І.Кревецького. – С.271–273.

⁵⁸Тризуб. – 1927. – №25 (83). – 12 червня. – С.30//ЦДАЗУ. – Ф.15. – Оп.1. – Спр.120. – Арк.138 зв.

В.М'якотіним повинна була служити подальшому обґрунтуванню і поширенню гетьмансько-монархічної ідеології, тому й вирішено було вмістити матеріал не у «Записках», а у «Вістях УНІ-Б». Однак урешті-решт перший випуск було видано вже після від'їзду вченого з Берліна, і без його статті. Проте Д.Дорошенко не втрачав надії, що студія таки побачить світ у другому випуску «Вістей», неодноразово порушував це питання у листах до В.Липинського й навіть притримував друк видання⁵⁹.

Однією з причин, через яку статтю так і не було надруковано, очевидно, стало різке погіршення самопочуття вченого взимку – навесні 1927 р. У листі до А.Жука від 21 квітня 1927 р. В.Липинський так описував стан свого здоров'я в той період: «Цілу цю зиму, дословно, як каже приказка, "день біжу, а три лежу"»⁶⁰. Але головним чинником, котрий вплинув на практичну відмову В.Липинського від полеміки, став конфлікт між ним та іншими представниками гетьманського центру, насамперед С.Шементом, що розпочався ще в Берліні. Як пояснював В.Липинський у листі до Д.Дорошенка від 17 травня 1928 р., за останні роки в нього з'явився сумнів щодо існування в українців «хотіння власної держави». А останнього удару завдав саме С.Шемент своїм небажанням підпорядковуватися раді присяжних – керівному органу УСХД. Про це В.Липинський писав: «Коли один з найкращих українських типів по стількох літах оказується на державницьку ідеологію і державницьку тактику абсолютно сліпий і глухий, значить, українці посідають якийсь вроджений дефект, якусь вроджену нездатність до власного державного життя. Значить, мали слухність Костомаров, Куліш, Антонович, Драгоманов, які державництво українське вважали утопією. Значить, має слухність і М'якотін, коли зве фантазією мою державницьку інтерпретацію планів козацької старшини»⁶¹. Отже, нерозуміння з боку партійних соратників відбивало у вченого бажання й до полеміки з представниками табору супротивників. Д.Дорошенко все ж наполягав не відкладати розпочату статтю «до шухляди», а завершити її, нехай і пізніше, обіцяючи надрукувати вже у «Записках УНІ-Б»⁶². Однак праця так і не побачила світ.

Як вже зазначалося, при УНІ-Б під керівництвом професорів готувалася до своєї майбутньої наукової кар'єри група стипендіатів. Для їх утримання інститут, німецькі міністерства і фінансисти виділяли відповідні кошти. До привілейованої категорії стипендіатів належали молоді люди, що вже мали закінчену вищу освіту й були здатні самостійно навчатися та займатися дослідницькою працею. На початку діяльності інституту таких було лише четверо, пізніше – дещо більше. Серед них: Д.Оляничин, К.Чехович, І.Лоський, М.Гнатишак, М.Базілевський, П.Вергун, В.Кучабський, Б.Крупницький, Р.Диминський. Друга категорія стипендіатів складалася з «обдарованих і стараних студентів української національності», які були зараховані до університетів

⁵⁹ Листи Д.Дорошенка до В.Липинського. – С.287, 289.

⁶⁰ Листи В.Липинського до А.Жука // В.Липинський. Повне зібрання творів, архів, студії: Серія «Архів»: Листування. – Т.1 (А–Ж). – С.819.

⁶¹ Листи В.Липинського до Д.Дорошенка. – С.628.

⁶² Листи Д.Дорошенка до В.Липинського. – С.292.

Німеччини – у Берліні, Кілі, Кенігсберзі, Ляйпцигу, Геттінгені⁶³. На 1 січня 1927 р. таких нараховувалося сімнадцять⁶⁴.

Під керівництвом В.Липинського працювали стипендіати першої категорії (з закінченою вищою освітою). Одним із його учнів був Д.Оляничин, який у Пруському таємному державному архіві вивчав матеріали з вітчизняної історії, досліджував питання господарських зв'язків українських та німецьких земель у XVII ст., друкував праці, присвячені зовнішньоекономічним зв'язкам України з Бреслау, Ляйпцигом, Прибалтикою, Кримом⁶⁵. До речі, як стверджує Н.Полонська-Василенко, Д.Оляничин власне став істориком під впливом В.Липинського та С.Томашівського. Ще навчаючись у Берлінському університеті на філософському факультеті (педагогічний відділ), він розпочав архівознавчі студії і в перший же день роботи в архіві йому пощастило віднайти оригінали невідомих до того часу листів Богдана Хмельницького (1657 р.) та Івана Виговського (1658 р.) до бранденбурзького курфюрста Фрідріха Вільгельма. Ці матеріали зацікавили В.Липинського й С.Томашівського і згодом були видрукувані з передмовою Д.Оляничина у кн. V «Хліборобської України» за 1924–1925 рр. Цей успіх молодого дослідника надихнув його на перехід до історичного відділу філософського факультету, визначивши майбутню наукову долю⁶⁶. Перед опублікуванням листів навесні 1925 р. Д.Оляничин зв'язався з В.Липинським, який дав кілька цінних порад та виправив деякі помилки молодого початківця⁶⁷.

Основані на сумлінному вивченні архівного матеріалу наукові розвідки Д.Оляничина є кращими зразками праць з історії торгівлі України⁶⁸. Кілька своїх досліджень він присвятив періоду повстання Б.Хмельницького. Перше з них – «Із матеріалів до українсько-німецьких політичних зносин другої половини XVII ст.» – готувалося під безпосереднім науковим керівництвом В.Липинського. Робота розпочалася взимку 1926–1927 рр., тобто саме під час перебування В.Липинського в Берліні. Д.Оляничин спеціально кілька разів їздив до свого наукового керівника в Нойе-Фінкенкруг для консультацій. Як він згадував, В.Липинський уважно читав рукопис, робив помітки, давав слушні поради («Так він мені передавав свій багатющий досвід історика»). Д.Оляничин зазначав, що найбільш цінними для нього виявилися такі рекомендації В.Липинського: історичні джерела подавати у своїх працях такими, як вони є; усі свої оригінальні праці друкувати не у чужій, а у рідній мові; дотримуватися

⁶³ Мірчук І. Зенон Кузеля в Берліні: Збірник на пошану Зенона Кузеля. – Париж; Нью-Йорк; Мюнхен; Торонто; Сідней, 1962. – С.64.

⁶⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.4465. – Оп.1. – Спр.777. – Арк.85 зв.

⁶⁵ Український науковий інститут в Берліні // Тризуб. – 1927. – Ч.7 (65). – С.14.

⁶⁶ Полонська-Василенко Н. Пам'яті Домета Оляничина, 1891–1970 // Український історик. – 1970. – №4 (28). – С.84.

⁶⁷ Оляничин Д. З моїх архівних дослідів в Німеччині від 1925 до 1938 рр. Причинок до української історіографії // Наукові записки: Український вільний університет: Філософічний факультет (Мюнхен). – 1965–1966. – Ч.8. – С.138–140.

⁶⁸ Див.: Оляничин Д. Торговельні зносини України з Бреславом у XVIII ст. // Наша культура (Варшава). – 1935. – Ч.8. – С.21–28; Його ж. Торговельні зносини України з Лейпцигом у XVIII ст. // Там само. – 1936. – Ч.10. – С.34–39; Його ж. До історії торгівлі з Балтикою, зокрема Стародуба з Кенігсбергом у XVII і на початку XVIII ст. // Записки НТШ. – Т.П. – Л., 1931. – С.12–13; Його ж. До історії торгівлі України з Кримом 1754–1758 рр. // Там само. – Т.П. – Л., 1932. – С.193.

виразності, логічної чіткості висловлювань. А ще досвідчений історик радив учневі бути дуже ретельним у дослідницькій роботі, не лінуватися кілька разів переписати працю, перш ніж її друкувати, щоб усунути всі можливі огріхи⁶⁹. Роботу над згаданою розвідкою Д.Олянчин завершив восени 1928 р. Про це він згадував у своєму листі до С.Томашівського від 30 листопада 1928 р., висловлюючи прохання вмістити студію у «Записках НТШ». До того часу, як відомо, В.Липинський уже виїхав із Берліна, однак, очевидно, Д.Олянчин продовжував радитися з ним щодо своїх наукових вправ листовно, оскільки С.Томашівському він прямо писав, що свою працю готував «під керівництвом нашого заслуженого історика В.К.Липинського»⁷⁰.

Деякі наступні розвідки молодого науковця з історії XVII ст. також готувалися «під наглядом» В.Липинського. Наприклад, рукопис праці «Участь німців у війні Польщі з козаками» Д.Олянчин надсилав для рецензування видатному історикові восени 1928 р.⁷¹ Автор підготував три її розділи: «Від Жовтих Вод», «Під Зборовом», «Під Берестечком», які В.Липинський схвалив, зазначивши у своєму листі: «Як в оперованні матеріалами, так і в стилі, значно вже простішому і тому більше ясному, видно у Вас значний поступ. Від щирого серця бажаю і далі йти в цьому напрямі та збагачувати нашу державницьку історичну науку»⁷². Перші два розділи цієї праці було опубліковано у львівському «Поступі». Що ж до третього, то Д.Олянчин виголосив його у вигляді наукової доповіді в УНІ-Б 25 січня 1929 р., яка мала назву «Бій під Берестечком по новим архівним джерелам»⁷³. При пересиланні цього розділу для друку до Львова його текст було вилучено польською цензурою, а відтак – втрачено. На жаль, Д.Олянчин не завершив цієї своєї праці (передбачався ще один розділ), котра, безперечно, збагатила б українську історіографію державницького напрямку.

Під орудою В.Липинського працювали також інші молоді науковці – І.Лоський, В.Кучабський, М.Базілевський. Останній розробляв науково-дослідницьку тему «Можливості організації хліборобського класу в українській консервативній державі». Пізніше він згадував про надзвичайний хист В.Липинського як наставника малодосвідчених своїх учнів: «Дбайлива увага Липинського, його короткі критичні зауваження і обширні поради, з чим треба докладніше ознайомитись, як треба підійти до тієї чи іншої проблеми, скеровували працю в одне русло, не дозволяли ще нездисциплінованій думці розбиватись на дрібні побічні проблеми»⁷⁴. Отже, не викликає сумніву той факт, що В.Липинський на час роботи в УНІ-Б був авторитетним українським ученим, що починав формувати власну наукову школу, адже під його науковий вплив потрапив цілий ряд дослідників (Д.Олянчин, М.Базілевський, В.Кучабський, І.Лоський), котрі вслід за В.Липинським представлятимуть саме державницький напрям української наукової думки.

⁶⁹ Олянчин Д. З моїх архівних дослідів в Німеччині від 1925 до 1938 рр. – С.143.

⁷⁰ ЦДІАЛ України. – Ф.368. – Оп.1. – Спр.183. – Арк.5 зв.

⁷¹ Листи Д.Дорошенка до В.Липинського. – С.323.

⁷² Листи В.Липинського до Д.Олянчина // Наукові записки. – Ч.8. – С.144.

⁷³ Тризуб. – 1929. – №6 (162). – 3 лютого. – С.31 // ЦДАЗУ. – Ф.15. – Оп.1. – Спр.125. – Арк.91.

⁷⁴ Базілевський М. Вячеслав Липинський (із циклу «На грані двох епох»). – С.55.

Уже після від'їзду В.Липинського з Берліна назад до Австрії при УНІ-Б організувалося Українське академічне товариство – науковий гурток молодих українських учених – докторів наук і студентів. Функціонувало воно з 1928 по 1931 рр., займаючись переважно вивченням політології, зокрема політичної історії України, а очолювали його учні В.Липинського – доктори наук В.Кучабський та Д.Олянчин. Основні завдання товариства визначалися статутом: допомагати своїм членам в організації наукових досліджень та конференцій, а кінцевою метою проголошувалася підготовка молоді до праці щодо вирішення завдань державного будівництва в Україні, зміцнення співробітництва між студентами та випускниками університетів Галичини і тими, що перебували в еміграції, з одного боку, та Українським науковим інститутом у Берліні – з іншого⁷⁵. До участі в роботі товариства запрошувалися молоді українські вчені та студенти, які навчалися в інституті або продовжували тут свої наукові студії. Перед тими, хто хотів бути членом товариства, ставилися високі вимоги. Це стосувалося передусім рівня політичної та професійної підготовки як необхідної умови активної участі у справах державного будівництва в Україні⁷⁶. Така вимогливість до підбору членів товариства суголосна з надзвичайною вимогливістю В.Липинського до представників гетьмансько-монархічного руху, від яких він вимагав «внутрішнього переродження, а не лише формального сприйняття гетьманської ідеї, формальної активності та формальної розбудови організації»⁷⁷.

На засіданнях товариства читалися наукові доповіді та реферати І.Лоського («До історії української політичної думки на Правобережжі в ХІХ ст.»), Д.Олянчина («Українство у світлі демократично-соціалістичної та гетьманської ідеології»), «Повстання Б.Хмельницького 1648 р.»), В.Кучабського («Західна Україна в боротьбі з Польщею і більшовизмом»), М.Демковича-Добрянського («Становлення нації»), О.Батя («Завдання української політики»), З.Пеленського («Українська політика»), П.Ісаєва («Ідеологія українського Пласту»)⁷⁸. Уже назви більшості згаданих доповідей свідчать про вплив на їх авторів історичних та політологічних студій В.Липинського. Зокрема, за свідченням архівних документів, 7 лютого 1929 р. Д.Олянчин виступав на засіданні товариства з рефератом «Поняття імперіалізму». Автор розвинув розуміння слова «імперіалізм» із погляду «модерних філософів та розгорнув перспективи імперіалістичної політики для України, посиляючись головню на цитати з "Листів до братів-хліборобів" В.Липинського»⁷⁹.

Академічне товариство підтримувало листовний зв'язок із В.Липинським, про що свідчить журнал його вхідної та вихідної документації. До речі, коли управа товариства на свята (Різдво, Великдень) розсилала привітання, ім'я В.Липинського незмінно стояло першим у списку, і лише після нього йшли решта діячів науки та політики, зокрема й П.Скоропадський⁸⁰. Це свідчить про надзвичайно високий авторитет, що його мав В.Липинський у колах

⁷⁵ ЦДАВО України – Ф.4158. – Оп.3. – Спр.1. – Арк.1.

⁷⁶ Там само. – Арк.2.

⁷⁷ Базілевський М. Вячеслав Липинський (із циклу «На грані двох епох»). – С.44.

⁷⁸ ЦДАВО України. – Ф.4158. – Оп.3. – Спр.2. – Арк.1–3, 6, 14, 53; Тризуб. – 1928. – №50 (156). – 23 грудня. – С.45 // ЦДАЗУ. – Ф.15. – Оп.1. – Спр.124. – Арк.291.

⁷⁹ ЦДАВО України. – Ф.4158. – Оп.4. – Спр.3. – Арк.53; Спр.8. – Арк.6.

⁸⁰ Там само. – Спр.9. – Арк.1–2.

української наукової та політичної еміграції. Сам же він у молодих науковцях убачав майбутніх будівничих української державності. В одному із привітань Академічного товариства з Новим 1929-м роком, надісланому навзаєм, В.Липинський сердечно дякував за «дорогі» для нього «поздоровлення» та щиро бажав товариству «розцвіту його праці», «щоб росла і кріпла в ньому українська ідея державна»⁸¹. Зв'язок із товариством визначний історик і теоретик підтримував практично до самої своєї смерті – останній його лист датовано 17 квітня 1931 р.⁸²

Після від'їзду В.Липинського з Берліна він ще певний час уважався дійсним членом УНІ-Б. Учений брав листовну участь у розгляді всіх питань, що виносилися на порядок денний наукової колегії та потребували голосування⁸³, одержував поштою необхідні йому для роботи книги⁸⁴. УНІ-Б надсилав ученому належну йому, як дійсному члену інституту, платню. Щоправда, 2 серпня 1929 р. на засіданні кураторії установи окремо розглядалося питання форми, в якій ця плата має надалі провадитися, адже, зрозуміло, що на цей час В.Липинський залишався співробітником майже формально⁸⁵. Певно, це питання постало тоді через фінансову скруту, в якій опинився інститут (справа ледве не закінчилася його закриттям). Урешті-решт усе владналося, однак, як свідчить епістолярій мислителя, у жовтні 1929 р. В.Липинський уже не вважався дійсним членом УНІ-Б і, відповідно, платня на його адресу вже не надходила⁸⁶.

Після від'їзду на вимогу лікарів В.Липинського з Берліна його захворювання все ж продовжувало швидко прогресувати і він уже до кінця життя не матиме змоги брати активну участь у діяльності наукових установ та товариств. Утім, на той час його ім'я вже міцно ввійшло в науку як фундатора державницького напрямку в українській історіографії, видатного політолога та соціолога, що започаткував власну наукову школу.

Про надзвичайно високий міжнародний науковий авторитет В.Липинського свідчить, зокрема, той факт, що навесні 1930 р. він одержав листовне запрошення від редколегії німецького журналу «Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte» («Журнал східноєвропейської історії») бути його співробітником⁸⁷. Це видання виходило в Німеччині ще до початку Першої світової війни, однак потім було на певний час призупинене. На початку 1930 р. ініціативна група на чолі з відомим німецьким ученим, знавцем історії Східної Європи О.Гетчем відновила часопис⁸⁸. Отже, В.Липинського було запрошено до співпраці в ньому ще до його виходу. Причому, він виявився єдиним із провідних істориків УНІ-Б, кого запросили до співпраці письмово, а отже – офіційно. В.Липинський радився у цій справі з Д.Дорошенком⁸⁹. Однак регулярно журнал почав виходити лише з 1931 р., коли недуга В.Липинського, увійшовши в кульмінаційну фазу, унеможливила участь ученого у цьому виданні.

⁸¹ ЦДАГО України. – Ф.269. – Оп.1. – Спр.425. – Арк.28.

⁸² Там само. – Арк.145.

⁸³ Листи Д.Дорошенка до В.Липинського. – С.316, 331.

⁸⁴ Там само. – С.342.

⁸⁵ Там само. – С.346.

⁸⁶ Листи В.Липинського до І.Кревецького. – С.284.

⁸⁷ Листи Д.Дорошенка до В.Липинського. – С.375.

⁸⁸ Барвінська П. Формування образу Східної Європи у працях істориків Веймарської республіки // Історична панорама (Чернівці). – 2009. – Вип.9. – С.144.

⁸⁹ Листи Д.Дорошенка до В.Липинського. – С.393.

Як бачимо, у 1920-х рр. В.Липинський був не лише засновником та ідеологом консервативного монархічно-гетьманського руху, а й видатним представником української еміграційної науки. Причому особливо яскраво він проявив себе у цій царині саме у період роботи в Українському науковому інституті в Берліні, відігравши одну з провідних ролей у становленні інституції, визначенні її характеру як установи академічно-наукового та громадсько-політичного значення. Крім того, він зарекомендував себе не лише «кабінетним ученим», а й талановитим педагогом та науковим керівником, що почав формувати власну історичну та соціологічну школу державницького напрямку.

In the article history of collaboration of Viacheslav Lypyns'kyi with the Ukrainian scientific institute in Berlin is reflected. His role in the organizational becoming of institute is well-proven, investigational motion of scientific activity of scientist in a Berlin period, his connections with the figures of establishment, and also the process of forming of scientific school of V.Lypyns'kyi is outlined.

